

*В. В. Черкаська,
к. держ. упр., докторант, Міжрегіональна академія управління персоналом*

ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ НА РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

V. Cherkaska,
PhD Public Administration, specialty, PhD of the Interregional academy of management a personnel

EVOLUTION OF LOOKS IS TO DEVELOPMENT OF GOVERNMENT CONTROL OF DEVELOPMENT AGRARIAN TO THE SECTOR OF UKRAINE

Зазначено, що державне регулювання аграрного сектора є складовою системи державного регулювання економіки. В будь-якому суспільстві, за будь-якої соціально-економічної системи в тій чи іншій мірі аграрний сектор регулюється державою, але в різний час форми, методи і засоби, а також ступінь впливу були різними. Визначено необхідність створення в Україні механізму державного регулювання аграрного сектора, що включає в себе весь комплекс заходів впливу держави на систему економічних відносин, впливає з місця і ролі цього сектора в ринковій економіці в цілому, і принципів особливостей перехідного періоду в Україні зокрема.

Зазначено, що аграрний сектор за умов сучасної ринкової економіки обов'язково повинен здійснюватися за допомогою державного регулювання. Це обумовлено галузевою специфікою, особливостями впливу природних, економічних, політичних і екологічних умов на розвиток аграрної сфери економіки. Визначено, що найбільш розвинені системи державного регулювання економіки склалися в країнах Західної Європи (перш за все в Скандинавських країнах, Франції, Німеччині, Нідерландах, Австрії, Іспанії), Японії, країнах Південно-Східної Азії — Південної Кореї, Сінгапурі, Малайзії. Разом з тим, США, Канада, Австралія, де приватний капітал має особливо сильні позиції, і де не спостерігалось серйозних соціально-економічних потрясінь, характеризується набагато більш низьким рівнем державного регулювання.

It is marked that government control of agrarian sector is the constituent of the system of government control of economy. In any society, at any socio-economic system in one or another measure an agrarian sector is regulated by the state, but in different time of form, methods and facilities, and also degree of influence were different. Certain necessity of creation for Ukraine of mechanism of government control agrarian to the sector that includes for itself all complex of measures of influence of the state on the system of economic relations, swims out from a place and role of this sector in a market economy on the whole, and fundamental features of transitional period in Ukraine in particular.

It is marked that an agrarian sector in the conditions of modern market economy necessarily must come true by means of government control. It is conditioned by a branch specific, by the features of influence of natural, economic, political and ecological terms on development of agrarian sphere of economy. Certainly, that the most developed systems of government control of economy were folded in the countries of Western Europe (foremost in the Scandinavian countries, France, Germany, Netherlands, Austria, Spain), Japan, countries of South-east Asia — South Korea, Singapore, Malaysia. At the same time, the USA, Canada, Australia, where a private capital has especially strong positions, and where serious socio-economic shocks were not, characterized far by more subzero level of government control.

Ключові слова: державне регулювання розвитку аграрного сектора, соціально-економічна система, економічні відносини, приватний капітал, партнери аграрного сектора, агропромисловий комплекс.

Key words: government control of development agrarian to the sector, socio-economic system, economic relations, private capital, partners agrarian to the sector, agroindustrial complex.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ І ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

За умов ринкової економіки, як показує економічна теорія і практика, аграрний сектор виявляється

найбільш схильним до наслідків різного роду та факторів нестабільності.

Тому необхідний комплекс заходів, що забезпечують здійснення стратегії аграрних перетворень і створення для сільськогосподарських товаровиробників умов ефективного функціонування за яких умо-

ви, були б рівні для всіх партнерів аграрного сектору.

Головна причина аграрної кризи в нашій країні — ослаблення ролі державного регулювання і підтримки агропромислового комплексу через, відсутність концепції реформування.

Основним напрямом в оздоровленні економіки аграрного сектора є перехід до регульованого ринку. Ринок, за своєю природою, є саморегулюючою системою, але не виключає необхідності втручання в неї держави. Узагальнення світового досвіду визначає, що аграрна сфера за умов сучасної ринкової економіки повинна бути об'єктом державного регулювання.

Державне регулювання аграрного сектору є складовою системи державного регулювання економіки. В будь-якому суспільстві, за будь-якої соціально-економічної системи в тій чи іншій мірі аграрний сектор регулюється державою, але в різний час форми, методи і засоби, а також ступінь впливу були різними.

Необхідність створення в Україні механізму державного регулювання аграрного сектору, що включає в себе весь комплекс заходів впливу держави на систему економічних відносин, впливає з місця і ролі цього сектора в ринковій економіці в цілому, і принципових особливостей перехідного періоду в Україні зокрема.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ, У ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Визначення місця держави й обґрунтування механізмів її впливу на розвиток аграрного сектору були в центрі уваги класиків економічної науки Дж. Гелбрейта, Дж. Кейнса, А. Маршала, Ф. Хайєка, П. Хейне та інших. Серед вітчизняних вчених, які займаються вдосконаленням теоретико-методологічних питань державного управління, найбільш відомими А.Г. Бабенко, Н.В. Білецька, О.М. Бородіна, А.Д. Діброва, В.В. Єщенко, І.Й. Малій, Т.І. Олійник, О.Г. Шпикуляк та інші. Пошук нових теоретико-методологічних та практичних підходів щодо удосконалення державного регулювання розвитку аграрного сектору України з урахуванням нагромаджених економічною наукою знань та передового зарубіжного та набутого вітчизняного досвіду зумовив актуальність цієї статті

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження еволюції поглядів на державне регулювання розвитку аграрного сектору, виявлення основних особливостей, проблем функціонування в сучасних умовах та окреслення шляхів впливу державного регулювання на розвиток аграрного сектору України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Аграрний сектор в умовах ринку займає особливе місце, що не дозволяє в повній мірі і на рівних умовах брати участь в міжгалузевої конкуренції. Низькодохідні сільські господарства, які залежать від природ-

них чинників і мають яскраво виражений сезонний, циклічний характер виробництва, аграрний сектор більш відсталий в технологічному плані галузь в порівнянні з промисловістю. Рівень сільськогосподарського виробництва безпосередньо впливає на стан продовольчої безпеки країни. І, нарешті, більш відсталий в плані розвитку продуктивних сил аграрний сектор є галуззю, повільнішою, ніж інші галузі національної економіки, пристосовується до мінливих економічних і технологічних умов.

Існує велика різноманітність думок щодо обґрунтування необхідності державного регулювання аграрного сектору. Наше коріння і все духовне бере початок від природи, до якої сільський працівник близький, де він — носій традицій, він бореться з посухою та іншими негараздами, йому важко, він хранитель природного середовища і годувальник, що визначає аграрний сектор як основу економіки. В останні роки на перший план висунуто аргумент продовольчої безпеки з основною тезою: про виникнення в державі продовольчих проблем воно стає залежним — їм можна маніпулювати, йому можна нав'язувати умови, можна експлуатувати народ ззовні та тощо.

Стан, в якому сьогодні знаходиться село, визначено як на грані розорення і веде важку боротьбу за виживання. Відбувається по суті параліч сільськогосподарського виробництва, криза набула найвищої межі.

Слід погодитися з думкою Т.І. Олійник, який вважає, що продовольче забезпечення населення повинно бути переорієнтованим об'єктом державного регулювання і управління [1, с. 82].

З початком ринкових перетворень, відмовою держави від регулювання імпортно-експортних відносин, від підтримки вітчизняних товаровиробників почалася масована інтервенція продовольства на вітчизняний ринок. Країна втрачає свою продовольчу незалежність.

Однак частина науковців, які дотримуються ліберальних принципів, не визнають сам предмет продовольчої безпеки.

З огляду на значимість аграрного сектору для країни, ми вважаємо, що відроджувати сільське господарство необхідно в першу чергу. Сільське господарство завжди займало і зараз займає особливе місце в розвитку країни, оскільки забезпечує соціальний добробут суспільства, є основою продовольчої (і економічної) безпеки країни, більш ніж на 70,0% потребу населення в товарах забезпечується за рахунок продуктів сільськогосподарства і продукції виробленої промисловістю з сільськогосподарської сировини.

Узагальнення світового досвіду свідчить, що аграрний сектор за умови сучасної ринкової економіки обов'язково повинен здійснюватися за допомогою державного регулювання. Це обумовлено галузевою специфікою, особливостями впливу природних, економічних, політичних і екологічних умов на розвиток аграрної сфери економіки.

Природні умови та фактори роблять значний вплив на формування і розвиток економіки сільського господарства. Економічний процес відтворення в аграрному секторі тісно переплітається з природним. Природні умови в значній мірі зумовлюють нестійкість сільськогосподарського виробництва, його пряму залежність від

природних, кліматичних та інших факторів ризику. Дія цих факторів, у свою чергу, диктує необхідність створення і розвитку системи страхування сільського господарства, регульованого державою.

До найважливіших економічних факторів, що визначають стабільність і розвиток аграрного сектору, відносяться потреби народного господарства в цілому і окремих територій в певних видах сільськогосподарської продукції з урахуванням їх специфіки, географічного положення сільськогосподарського виробництва. Окремі економічні фактори мають найбільш сильний вплив на нестійкість сільськогосподарського виробництва. Перш за все, це нестійкість цін за умов ринкової економіки, що залежить від кон'юнктури ринку. Цей фактор впливає на нестійкість доходів в аграрному секторі [2, с. 111].

До іншим економічним факторів відносяться структурні і фінансові деформації, необхідність державного регулювання, перш за все, структурних проблем. Здійснення корінних галузевих і регіональних, структурних зрушень, створення сучасної ринкової інфраструктури, що є довготривалою проблемою перехідної економіки.

Серйозною причиною для реформування державного регулювання аграрного сектора є його низька монополізація в порівнянні з іншими галузями економіки. У зв'язку з цим аграрна сфера потребує захисту своїх інтересів від висок монополізованих галузей промисловості, перш за все, в результаті посилення диспаритету у взаємовідносинах сільського господарства з галузями промисловості.

Важливим фактором, які зумовлюють необхідність участі держави в регулюванні сільськогосподарського виробництва, є також потреба аграрного сектора в розвитку соціальної і виробничої інфраструктури, а також необхідність екологізації сільськогосподарського виробництва.

Як свідчить вітчизняний і зарубіжний досвід, сучасні інвестиції в охорону природи і раціональне природокористування є в кілька разів менше тих витрат, які несе суспільство при ліквідації завданих збитків. Капітальні вкладення на ці цілі, за деякими оцінками, окупаються в 1,3 рази швидше, ніж в цілому по іншим галузям [3, с. 78].

Таким чином, можна констатувати, що основними об'єктивними передумовами формування та розвитку системи державного регулювання аграрного сектору економіки в сучасних умовах є: різноманітність природно-кліматичних умов, які диктують необхідність створення і розвитку системи захисту сільськогосподарських товаровиробників, страхування їх діяльності; нестійкість цін і доходів у промисловому виробництві, що залежать як від природних чинників, так і від кон'юнктури ринку; низький ступінь монополізації в сільському господарстві і висока — в ресурсозабезпечуючих і обслуговуючих сферах аграрного сектору; низька привабливість інвестування сільського господарства в силу специфік відтворювального процесу; особливості формування соціальної інфраструктури села; необхідність екологізації сільськогосподарського виробництва.

У результаті дії перерахованих факторів державне регулювання сільського господарства стало невід'ємним елементом аграрної порозвиненій ринковій еко-

номії. Причому у міру розвитку ринкових відносин система державного регулювання економіки не тільки не втрачає своєї значущості, але, навпаки, ускладнюється і вдосконалюється.

На нашу думку, саме за допомогою державного регулювання і підтримки можна стимулювати зниження витрат і збільшення обсягів виробництва одночасно, чому сприятиме система цін, гарантована законом "Про державну підтримку сільського господарства України" та інші економічні методи. Крім того, пожвавлення виробництва за ринкових умов можливе тільки при збільшенні попиту на продукцію, тому необхідно відновлювати платежі здатності споживчого попиту, це створить передумови для мічного зростання підприємств АПК.

Світовий досвід свідчить, що ставлення до державного втручання в ринкову економіку було різним на різних етапах її становлення і розвитку. У період формування ринкових відносин в 17 і 18 століттях панувала тоді економічна доктрина — меркантилізм — ґрунтувалася на визнанні безумовної необхідності державного регулювання для розвитку в країні торгівлі та промисловості [4, с. 165].

З розвитком ринкових відносин набрав вагому значення клас підприємств, а також почали розглядати державне втручання та пов'язані з цим обмеження як перешкоду у своїй діяльності. Не дивно, що прийшли в кінці 18 століття на зміну меркантилізму ідеї економічного лібералізму, які негативно оцінювали державне втручання в економіку, знайшли широкий відгук.

Стосовно до ринкової економіки ідеї економічного лібералізму вперше найбільш повно обґрунтував А. Сміт. У нього була ідея про те, що економіка буде функціонувати ефективніше, якщо здійснювати її регулювання державою [5, с. 17]. Кращий варіант для держави — це дотримуватися політики *laissez faire* (невтручання держави).

Послідовників А. Сміта відносять до так званої класичної школи, пов'язаної з іменами Д. Рікардо, Ж. Сея, Д. Мілля, А. Маршалла. Ідеї сучасної неокласичної концепції (монетаризм, теорія раціональних очікувань) виходить з класичних поглядів на ринкову економіку.

Класики виходили з тези про необхідність виконання державою традиційних функцій, розуміючи, що існують сфери, які знаходяться поза межами досяжності ринкового конкурентного механізму. Це, перш за все, стосується так званих суспільних товарів (*public* тобто товарів і послуг, які споживаються колективно. Зрозуміло, що держава брати на себе турботу про їх виробництво та організувати спільну оплату громадянами цієї продукції [6, с. 44].

Важливий етап у розвитку державного регулювання за умов ринкової економіки був пов'язаний з ім'ям видатного англійського економіста Дж.М. Кейнса. Ідеї, висунуті в ході "кейнсіанської революції", здійснили переворот у класичних поглядах на ринкову економіку. Вони довели неможливість самозцілення економічного спаду, необхідність державної політики як засобу, здатного врівноважити сукупний попит і сукупну пропозицію, виводити економіку з кризового стану, сприяти її подальшій стабілізації [7].

Розвиток ринкової економіки в другій половині 20 століття виявило тенденцію розширення масштабів

діяльності держави і посилення її ролі в економічній сфері. При цьому загально визнаним є той факт, що економічна ефективність найбільшою мірою досягається в умовах дії конкурентного ринкового механізму. Мета держави в ринковій економіці — не коректувати ринковий механізм, а створювати умови його вільного функціонування: конкуренція повинна забезпечуватися скрізь, де можливо, регулюючи дії держави скрізь, де необхідно.

ВИСНОВОК

У всіх національних моделях суспільно-економічних систем держава регулює економіку. Природно, що рівень регулювання з тимчасовою ринковою економікою здійснюється в набагато менших масштабах, ніж за умов централізованого регулювання економіки.

Найбільш розвинені системи державного регулювання економіки склалися в країнах Західної Європи (перш за все в Скандинавських країнах, Франції, Німеччині, Нідерландах, Австрії, Іспанії), Японії, в деяких країнах південно-Східної Азії: Південної Кореї, Сінгапурі, Малайзії. Разом з тим, США, Канада, Австралія, де приватний капітал має особливо сильні позиції, і де не спостерігалось серйозних соціально-економічних потрясінь, характеризується набагато більш низьким рівнем державного регулювання. Однак і в цих країнах роль держави зростає в рішенні задач структурної політики, при наростанні інфляції тощо.

Література:

1. Історія економіки та економічної думки: підручник / О.Ю. Амосов, В.О. Сивоконь, Н.В. Статівка та ін. / За заг. ред. д. е. н., проф., засл. діяча науки і техніки України О.Ю. Амосова, к. е. н., доц. В.О. Сивоконя. — Х.: Харрі надУ "магістр", 2013. — 600 с.
2. Бородіна О.М. Державна підтримка сільського господарства: концепція, механізми, ефективність / О.М. Бородіна // Економіка і прогнозування. — 2006. — № 1. — С. 109—125.
3. Діброва А.Д. Сучасне трактування сутності державного регулювання аграрного сектора економіки / А.Д. Діброва // Економічна теорія. — 2007. — № 1. — С. 76 — 84.
4. Білецька Н.В. Бюджетна підтримка сільського господарства в системі державного регулювання аграрного сектора України / Н.В. Білецька // Науковий вісник НЛТУ України. — 2010. — Вип. 20.6. — С. 163—169.
5. Малий І.Й. Про романтизацію приватної власності на землю і кризу аграрного сектора / І.Й. Малий // Економічна теорія. — 2008. — № 3. — С. 11—20.
6. Бабенко А.Г. Актуальні питання державного регулювання аграрного сектору України / А.Г. Бабенко, К. В. Бондаревська // Вісник черкаського університету. Серія "Економічні науки". — 2013. — № 24 (277). — С. 42—45.
7. Єщенко В. Сівозміна — порядок на землі / В. Єщенко, В. Опришко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/component/content/article/31-201105-11-22-29-29/395-2011-05-11-22-29-37.html>

References:

1. Amosov, O. Yu. Syvokon, V. O. and Stativka, N. V. Istorii ekonomiky ta ekonomichnoi dumky [History of Economics and Economic Thought]. kharkiv: kharRI NADU "Mahistr", 2013.
2. Borodina, O. M. "Derzhavna pidtrymka silskoho hospodarstva: kontseptsii, mekhanizmy, efektyvnist" [Government support for agriculture: the concept, mechanisms, efficiency]. Ekonomika i prohozuvannia, no. 1 (2006): 109—125.
3. Dibrova, A. D. "Suchasne traktuvannia sutnosti derzhavnoho rehulivannia aharnoho sektora ekonomiky" [A modern interpretation of the essence of state regulation of agrarian sector]. Ekonomichna teoriia, no. 1 (2007): 76—84.
4. Biletza, N. V. "Biudzhethna pidtrymka silskoho hospodarstva v systemi derzhavnoho rehulivannia aharnoho sektora Ukrainy" [Budgetary support to agriculture in the state regulation of the agricultural sector of Ukraine]. Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy, no. 20.6 (2010): 163—169.
5. Malyi, I.Y. (2008), "On the romanticization of private ownership of land and the crisis in the agricultural sector", Ekonomichna teoriia, vol. 3, pp. 11—20.
6. Babenko, A. H., and Bondarevska, k. V. "Aktualni pytannia derzhavnoho rehulivannia aharnoho sektoru Ukrainy" [Recent issues of state regulation of the agricultural sector of Ukraine]. Visnyk Cherkaskoho universytetu. Serii "Ekonomichni nauky", no. 24 (277) (2013): 42—45.
7. Ieshchenko, V. and Opryshko, V. "Sivozmina — poriadok na zemli" [Crop rotation- the order on the ground]. <http://www.agrobusiness.com.ua/component/content/article/31-2011-05-11-2229-29/395-2011-05-11-22-29-37.html>

Стаття надійшла до редакції 03.08.2017 р.

www.dy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

Видання включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73